

Autor tekstu: Marta Minakowska

TYTUŁ – WYNAŁAZKI ŚWIATA ARABSKO-MUZUŁMAŃSKIEGO

Temat: Wynalazki świata arabsko-muzułmańskiego.

Materiały dla nauczyciela

Skrót historii Arabów

Na Półwyspie Arabskim mieszkali dumne i waleczne, koczownicze plemiona, które prowadziły ze sobą wojny lub zawierały sojusze. Przemierzały bezkres pustyni na wielbłądach, zwierzętach fenomenalnie dostosowanych do panujących w tym rejonie trudnych warunków. Ludzie również musieli nauczyć się żyć na pustyni – jednoczyli się w plemiona, gdyż nikt nie przeżyłby samotnie. Ludy te znane były ze swojej gościnności – jeśli zagubionemu wędrowcowi nikt by nie pomógł, skazany byłby na śmierć wśród rozżarzonych piasków. Rozrywkę stanowiły dla nich wyścigi wielbłądów i słuchanie poezji.

Wśród tych ludzi ok. 570 r. (dokładna data nie jest znana) urodził się **Mahomet**. Był pół-sierotą, a dodatkowo bardzo wcześnie umarli inni jego krewni – matka oraz dziadek. Wtedy Mahometem zaopiekował się stryj. Od tej pory Mahomet pomagał w prowadzeniu przez pustynię karawan. Wkrótce zakochała się w nim bogata wdowa – Chadidża, z którą wziął ślub. Mając zabezpieczony byt, Mahomet coraz częściej oddawał się rozmyślaniam. Zaczynały na niego spływać boskie objawienia, które przekazywał otaczającym go ludziom. Nowa religia nie zdobyła uznania w oczach wszystkich – muzułmanie byli prześladowani i dlatego musieli uciekać z miasta Mekka.

W **622 r.** Mahomet i jego zwolennicy, odpowiadając na zaproszenie ze strony mieszkańców, udali się do Medyny. Wędrowkę tę określano

mianem *hidżra*. Jest to wydarzenie, które uznaje się za początek ery muzułmańskiej – stanowi rok zerowy w muzułmańskim kalendarzu. Wkrótce dzięki umiejętnej polityce, ale i wygranych potyczkach zbrojnych, idee islamu znalazły więcej zwolenników.

Po śmierci Mahometa, coraz potężniejsza gmina muzułmańska zaczęła podejmować wyprawy poza teren Półwyspu Arabskiego. Po Mahomecie zwierzchnictwo nad wiernymi przechodziło z rąk do rąk kolejnych kalifów. Czterej pierwsi, Abu Bakr, Umar, Usman i Ali po dziś dzień noszą miano *kalifów sprawiedliwych*. Kolejni wywodzili się z rodu Umajjadów (661-750 r.) i Abbasydów (750-1258 r.). Arabom udało się podbić Afrykę Północną, spychając Berberów w tereny wysokich gór. W 711 r. rozpoczął się podbój Hiszpanii. W 732 r. pod Poitiers zatrzymał ich Karol Młot.

W tym czasie rozwijał się kalifat. Jego stolicą był wprawdzie Damaszek, a po przejęciu władzy przez Abbasydów – Bagdad. Był to okres rozwoju nauki i kultury, tłumaczone były dzieła dawnych mistrzów filozofii. Jednak rozrastające się imperium coraz trudniej było kontrolować – w różnych regionach wzniesione były bunty, a od władzy centralnej zaczęły odrywać się poszczególne prowincje. W latach **1096-1291** prowadzone były walki z krzyżowcami – dla Arabów znacznie mniej istotne niż dla Europejczyków.

W **1258 r.** Mongołowie zdobyli Bagdad. Od tego momentu rozpoczyna się upadek cywilizacji arabskiej, w którą począwszy od XIV w. wnikać zaczął nowy element etniczny – Turcy Osmańscy. Zdominowali oni Arabów, co wkrótce zaowocowało narodzeniem się idei arabskiego odrodzenia. Od XVIII w. również Europejczycy prowadzili ekspansję na tereny arabskie. W **1798 r.** do Egiptu dotarł Napoleon. W XIX w. osłabiona Turcja nie mogła dać sobie rady z narastającym naporem Europejczyków. Wśród Arabów rodziły się ruchy panarabizmu i panislamizmu, które wspierali Europejczycy, w celu zaszkodzenia Turcji. Europejczycy podzielili świat arabski na swoje strefy wpływów, w **1916** Francja i Anglia w tajnym układzie Sykes-Picot rozdysponowały ziemie arabskie między siebie.

Europejczycy dokonując podziałów według własnych upodobań, ustalili tym samym późniejsze granice państwowe, których przebieg do dziś stanowi częstokroć źródło konfliktów. Po II wojnie światowej nastąpiła dekolonizacja. Wyjątkowo brutalną walkę o niepodległość stoczyć musieli Algierczycy – pochłonęła ona ok. 1,5 mln obywateli tego kraju.

Jest to też okres pojawienia się idei arabskiego socjalizmu. W 1958 r. Egipt i Syria połączyły się w Zjednoczoną Republikę Arabską, która rozpadła się już w 1961 roku. Powstanie Izraela w **1948 roku** wpłynęło na trwający w tej części świata po dziś dzień konflikt, wyznaczany kolejnymi wojnami arabsko-izraelskimi. W latach 1980-1988 miała miejsce wojna irańsko-iracka, w latach 1990-1991 – wojna w Zatoce Perskiej. 11 września 2001 roku ataki terrorystyczne dokonane w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej zmieniły stosunek wielu ludzi do krajów arabskich i muzułmańskich. W 2003 r. Amerykanie wkroczyli do Iraku. Konflikt arabsko-izraelski trwa nadal.

Islam – główne założenia wiary

Islam opiera się na 5 filarach. Są to:

- *Szahada* – muzułmańskie wyznanie wiary, którego treść brzmi: *Nie ma bóstwa prócz Boga, a Mahomet jest wysłannikiem Boga*. Osoba chcąc przyjąć islam trzykrotnie wypowiada te słowa, publicznie; zawarte są one także w każdej muzułmańskiej modlitwie.
- *Saum* – post w miesiącu ramadan. Wówczas muzułmanin, o ile pozwala mu na to zdrowie, powinien powstrzymać się od jedzenia, picia, palenia papierosów i stosunków seksualnych od wschodu do zachodu słońca.
- *Salat* – modlitwa w ciągu dnia; odmawiana pięciokrotnie o określonych porach.
- *Zakat* – jałmużna wynosząca 2,5% majątku; wydawana na wspomnienie biednych oraz instytucje publiczne.
- *Hadżdż* – pielgrzymka do Mekki; jeśli muzułmanin dysponuje odpowiednią sumą pieniędzy i zdrowiem, powinien udać się przynajmniej raz w życiu do Mekki.

Świętą Księgą islamu jest Koran. Muzułmanie uznają również Torę i Ewangelię, tyle że według nich to Koran jest objawieniem ostatecznym, które wyjaśnia błędy, jakie zakradły się do interpretacji wcześniejszych monoteistów. Muzułmanie uznają także proroków, począwszy od Adama, podkreślając, iż ostatnim z nich był Mahomet. Wierzą także w istnienie aniołów. Podstawowym założeniem islamu jest ścisły monoteizm – a więc przekonanie, iż istnieje tylko jeden Bóg. Stąd największym grzechem jest przypisywanie Bogu towarzyszy.

Słowo o kulturze arabskiej

Kultura arabska jest pojęciem bardzo szerokim, obejmującym wiele ciekawych zjawisk. Do jednych z najciekawszych należą z pewnością:

- Kaligrafia

Ze względu na to, iż w kręgu kultury islamu upowszechnił się ikonoklazm (zakaz przedstawiania postaci żywych, by nie naśladować pracy Stwórcy), a artyści muzułmańscy mają tendencję do zapełniania wszystkich wolnych przestrzeni swego dzieła, rozwinęła się wśród nich tendencja do używania skomplikowanych, dekoracyjnych wzorów geometrycznych (zwanymi potocznie *arabeskami*). Ze względu na specyficzny krój liter, także i pismo zaczęto stosować w celach zdobniczych. Dziś najlepsi kaligrafowie latami uczą się swego rzemiosła, a arabska kaligrafia obecna jest zarówno w meczetach, jak i na przedmiotach codziennego użytku.

- Poezja

Dawni arabscy koczownicy nie potrafili pisać, a więc słowo mówione znaczyło w tej kulturze o wiele więcej niż późniejsze słowo pisane. W swych utworach opiewali zwycięstwa i klęski w bitwach, piękno niewiast, własną niedolę. Po dziś dzień Arabowie kochają poezję, większość z nich potrafi niczym z rękawa sypać znanymi wersami, wielu również poezję pisze.

- Kuchnia

Należy pamiętać, iż muzułmanie nie mogą spożywać wieprzowiny ani pić alkoholu. Kuchnia arabska charakteryzuje się bogactwem

przypraw, a także wykorzystywaniem nawet takich części roślin jak choćby liście winogron. Typowe są także bardzo słodkie desery, pełne orzechów, skąpane w wodzie różanej.

CIEKAWOSTKA: Niektóre znane napoje gazowane mają w krajach arabskich o wiele słodszy smak.

Kim jest muzułmanin? Gdzie żyją muzułmanie?

Muzułmanin to każdy wyznawca religii zwanej *islamem*. Samo określenie *islam* oznacza w języku arabskim *poddanie się* (woli Boga), natomiast arabskie słowo *muslim*, od którego wywodzi się choćby polski wyraz *muzułmanin*, to imiestów czynny, oznaczający właśnie *osobę poddającą się* (woli Boga).

Muzułmaninem może zostać każdy człowiek – religia ta głosi ideę równości wszystkich ludzi. A zatem można przyjąć islam niezależnie od koloru skóry, pochodzenia etnicznego czy społecznego. Toteż dzisiaj kraje muzułmańskie (takie, w których islam jest oficjalną religią państwową, a muzułmanie stanowią większość) to nie tylko te z Półwyspu Arabskiego, gdzie religia ta się narodziła, ale i wiele państw Afryki Czarnej. Do krajów muzułmańskich zaliczamy dziś:

- w Azji: Afganistan, Arabię Saudyjską, Bahrajn, Bangladesz, Indonezję, Irak, Iran, Jemen, Jordanię, Katar, Kuwejt, Liban, Malediwy, Malesję, Oman, Pakistan, Syrię, Turcję, Zjednoczone Emiraty Arabskie;
- w Afryce: Algierię, Azerbejdżan, Czad, Dżibuti, Egipt, Gambię, Kirgistan, Komory, Libię, Mali, Maroko, Mauretanię, Niger, Nigerię, Senegal, Somalię, Sudan, Tadżykistan, Tunezję, Turkmenistan, Uzbekistan.

CIEKAWOSTKA: Kraj, w którym żyje najwięcej muzułmanów, wcale nie jest krajem arabskim, jest to... Indonezja.

Ponadto wielu muzułmanów, zarówno imigrantów, jak i konwertytów (osób, które przeszły na islam) żyje dziś w Ameryce Północnej i Europie. Muzułmanie emigrują do Europy z powodu: poszukiwania lepszych warunków życia, nauki, wojen (np. z Iraku), prześladowań politycznych.

Napływ muzułmanów do Europy wiąże się również z przeszłością kolonialną Starego Kontynentu. Dawni współpracownicy kolonizatorów często wyjeżdżali wraz z nimi z kraju swojego pochodzenia po zdobyciu przez swoją ojczyznę niepodległości – ze strachu przed prześladowaniami. Od lat 60. Europa potrzebowała także nowych robotników fizycznych – tanią siłę roboczą z łatwością można było znaleźć w krajach muzułmańskich, gdzie konsekwencją wysokiego przyrostu naturalnego była (i jest po dziś dzień) duża grupa młodych, bezrobotnych ludzi. Choć początkowo osoby te często były przekonane o tymczasowym charakterze swojego wyjazdu, często osiedlały się w Europie (zwłaszcza ze względu na kryzys gospodarczy lat 70.) na stałe – sprowadzając do siebie bliskich.

W Europie żyją również autochtoniczni muzułmanie. W Albanii, dawnej Jugostawii (Bośni i Hercegowinie, Macedonii, Serbii, Czarnogórze, Kosowie, Chorwacji), Bułgarii, Grecji, na niektórych terenach Rosji, mieszkają rdzenni muzułmanie. Także i Polska ma swoich rodzimych wyznawców islamu – są to Tatarzy, którzy bardzo dobrze zasymilowali się z polską ludnością. Zamieszkują oni głównie okolice Białegostoku. We wsiach Kruszyniany i Bohoniki obejrzeć można tatarskie meczety, cmentarze, spróbować tatarskiej kuchni.

Wiele osób żyjących poza krajami muzułmańskimi to nie imigranci, a osoby, które przyjęły islam. Zapewne powodów przejścia na tę religię jest bardzo wiele, być może tyle, ilu jest samych konwertytów. Jednakże w rozmowach o przyczynach ich decyzji często odnaleźć można wspólne punkty. Część z nich odnajduje w islamie wymiar duchowy człowieka, który według nich zatracą się w realiach życia konsumpcyjnej Europy Zachodniej czy Stanów Zjednoczonych. Ludzie ci znajdują w islamie powrót do tradycyjnych wartości, takich jak opieka nad starszymi ludźmi, pomoc biednym, podział ról między kobietę i mężczyznę. Często także kobiety zakochane w muzułmanach poznają ich religię i decydują się na przyjęcie islamu, choć nie jest to konieczne, aby zawrzeć związek małżeński – muzułmanin może bowiem pojąć za żonę chrześcijankę czy

żydówkę. W Indiach wyjątkowo pociągająca dla tamtejszych ludzi jest muzułmańska idea równości wszystkich wiernych, która pozwala wyrwać się z systemu kastowego, z góry skazującego część osób na życie w gorszych warunkach. Dla wielu pogańskich plemion Afryki Czarnej kusząca stała się np. obietnica raju jako nagrody za dobre uczynki.

CIEKAWOSTKA: Mimo tego, iż zachodnie mass media ukazują religię islamu jako ciemną kobietę, nadal większości konwersji na islam dokonują przedstawicielki płci pięknej.

W końcu niektórzy rodzą się muzułmanami – jest bowiem powiedziane w islamie, iż każdy, kto ma ojca muzułmanina, rodzi się muzułmaninem. W takim wypadku nawet jeśli dana osoba w ogóle nie praktykuje islamu, w niektórych dokumentach będzie funkcjonować jako muzułmanin. Z tego też względu muzułmanin może poślubić wyznawczynię innej monoteistycznej wiary (chrześcijankę czy żydówkę) – w świetle islamu ich dziecko będzie bowiem muzułmaninem, zatem gmina muzułmańska nie poniesie z tego tytułu żadnej straty w liczebności swych członków.

Kto jest Arabem?

Choć Arabowie stanowią tak naprawdę mniejszość wśród muzułmanów (zaledwie co piąty muzułmanin to Arab), nadal w opinii publicznej to właśnie Arabów i kulturę arabską kojarzy się z religią islamu. Jest to zapewne spowodowane faktem, iż to właśnie wśród Arabów religia ta się narodziła, na Półwyspie Arabskim ma swoje początki, zaś język arabski jest jej językiem liturgicznym.

CIEKAWOSTKA: Każdy muzułmanin musi się modlić tylko i wyłącznie po arabsku, nawet jeśli nie zna tego języka i na co dzień posługuje się innym. Sytuację taką można w pewien sposób porównać do funkcjonowania łaciny w dawnej liturgii kościelnej – wówczas także wielu ludzi tak naprawdę nie rozumiało pojedynczych, powtarzanych przez siebie słów danej modlitwy, znało zaś jej ogólny sens.

Tymczasem Arab wcale nie musi być muzułmaninem. Wielu Arabów to chrześcijanie obrządków wschodnich. Żyją w Libanie, Iraku, Jordanii, Syrii, a w Egipcie mieszkają Koptowie. Należy pamiętać, iż to właśnie tam, na Bliskim Wschodzie, nauczał Jezus Chrystus, tu także działali patriarchowie i pierwsi chrześcijanie.

Arabowie są Semitami. Ich pochodzenie etniczne nie jest jednolite – stanowią mieszaninę koczowników oraz podbijanych ludów, zamieszkujących Bliski Wschód oraz Afrykę Północną. Kwestia, czy ktoś jest Arabem, bywa trudna do określenia. Z reguły opiera się na poczuciu przynależności do Arabów, wyrażanej przez daną osobę oraz posługiwaniu się przez nią językiem arabskim. Ich liczebność szacuje się na ok. 200 mln osób. Termin *Arab* etymologicznie oznacza pustynię bądź też jej mieszkańca-koczownika, czyli beduina. Arabowie czują pewnego rodzaju więź między sobą, w czym na pewno pomaga wspólny język. O ile w sytuacjach codziennych posługują się bardzo zróżnicowanymi dialektami, o tyle arabski język wysoki (zwany też *arabskim literackim* i używany w sytuacjach oficjalnych) jest ten sam od Maroka po Irak. Oznacza to, iż w arabskim językiem wysokim mogą się ze sobą porozumieć nawet Arabowie z najodleglejszych państw arabskich, wszyscy mogą czytać gazety z różnych krajów arabskich, książki, oglądać wiadomości na arabskich kanałach telewizyjnych. Ułatwia to wymianę myśli w kręgu kultury arabskiej. Istnieją również organizacje zrzeszające państwa arabskie, jak choćby powstała w 1945 roku Liga Państw Arabskich.

Dość często spotykanym błędem jest zaliczanie Iranu i Turcji do krajów arabskich. Choć są to kraje muzułmańskie, nie są arabskie. Należy pamiętać, iż kraj muzułmański to nie zawsze kraj arabski, a kraj arabski to nie zawsze kraj muzułmański (do niedawna w Libanie żyło więcej chrześcijan niż muzułmanów).

Bibliografia:

Dziekan M. (red.), *Arabowie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Górak-Sosnowska K., Kubarek M., Morzot I., *W kręgu kultury islamu. Materiały dydaktyczne dla nauczycieli szkół ponadpodstawowych*, Polski Komitet ds. UNESCO i Stowarzyszenie ARABIA.pl, Warszawa 2007.

Thoraval Y., Ulubeyan G., *Świat muzułmański. Jedna religia – wiele społeczeństw*, Larousse Polska, Wrocław 2003.